

Zitting 1979–1980

15 936

Verslag van de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten omtrent haar werkzaamheden

Nr. 1

VERSLAG

Vastgesteld 30 november 1979

De vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten¹ brengt van haar werkzaamheden sinds de aanvang van de lopende parlementaire periode als volgt aan de Kamer verslag uit.

1. Samenstelling van de commissie

Bij de aanvang van de verslagperiode bestond de commissie uit de leden Van Thijn (voorzitter), Van Agt, Wiegel en Terlouw.

Na de voltooiing van de kabinetsformatie werd, op 24 januari 1978, de heer Den Uyl haar voorzitter en bestond zij verder uit de leden Aantjes, Rietkerk en Terlouw.

Op 24 januari 1979 werd in de vacature-Aantjes de heer Lubbers tot lid van de commissie benoemd.

2. Overzicht van de in de verslagperiode verrichte werkzaamheden

Op 29 september 1977 heeft de commissie met de toen demissionaire minister van Binnenlandse Zaken, De Gaay Fortman, mondeling overleg gevoerd over de activiteiten van de Binnenlandse Veiligheidsdienst ter voorkoming van Zuidmolukse acties als de treinkaping bij Beilen en de bezetting van het Indonesische consulaat-generaal te Amsterdam in mei van dat jaar.

Op 13 april 1978 heeft de commissie mondeling overleg gevoerd met de Minister van Binnenlandse Zaken over bevindingen van de BVD die een maand tevoren hadden geleid tot de uitwijzing wegens spionage-activiteiten van drie leden van de Sovjetrussische handelsvertegenwoordiging te Amsterdam, voorts over de Zuidmolukse gijzelingsactie in het provinciehuis te Assen en over een individuele klacht betreffende de BVD.

Op 31 oktober 1978 vergaderde de commissie in eigen kring ter behandeling van enkele haar gezonden brieven, waaronder een brief van het bestuur van de Sociale Academie Den Bosch betreffende een (mislukte) poging van de BVD om onder het personeel van deze academie een informant te werven. Aan dit voorval wordt elders in dit verslag een afzonderlijke paragraaf gewijd.

¹ Samenstelling: Den Uyl (PvdA), voorzitter, Rietkerk (VVD), Terlouw (D'66), Lubbers (CDA).

Op 3 april 1979 heeft de commissie in een uitvoerig overleg met de Minister van Binnenlandse Zaken gesproken over de klacht van de Sociale Academie Den Bosch, over de van vóór 1970 daterende belangstelling van de BVD voor ondertekenaars van zogenaamde vrije lijsten bij verkiezingen voor ondernemingsraden (zie het antwoord van de Minister van Binnenlandse Zaken op mondelinge vragen ter zake van de heer Van der Spek in de vergadering der Kamer van 6 april 1979), over de voorbereiding van een wettelijke regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, over de vorderingen bij de herwaardering van vertrouwensfuncties bij de rijksoverheid en over de kort tevoren gepleegde moord op de Britse ambassadeur in Den Haag, Sir Richard Sykes.

In deze vergadering is ook een brief aan de orde geweest van de Voorzitter der Kamer, de heer Vondeling, waarin deze, naar aanleiding van een publicatie in «Vrij Nederland» van 11 november 1978 en het boek «De BVD» van de journalist R. van Meurs, de commissie verzocht aan de Regering de vraag voor te leggen «of de BVD met het kamergebeuren bemoeienis heeft en/of in het kamergebouw opereert anders dan op de uitdrukkelijk verzoek en/of met medeweten van uw commissie of de kamervoorzitter.» De Minister van Binnenlandse Zaken heeft deze vraag met een categorisch «neen» beantwoord.

Op 13 juni 1979 besprak de commissie in eigen kring de klacht van de Sociale Academie Den Bosch en twee individuele klachten betreffende optreden van de BVD.

Op 29 augustus 1979 had de commissie met de Minister van Binnenlandse Zaken een afsluitend gesprek over de klacht van de Sociale Academie Den Bosch en sprak zij voorts met de bewindsman over de bemoeienis van de BVD met de PSP (zie hiervoor de afzonderlijke paragraaf elders in dit verslag) en over een der eerderevermelde individuele klachten.

Tevens zijn in deze vergadering aan de orde geweest krantepublicaties (in Het Vrije Volk van 3 mei 1979 en Het Parool van 10 mei 1979) waarin melding wordt gemaakt van het infiltreren door agenten van de Amsterdamse politie als «undercover-agents» in jongerenorganisaties aan het eind van de zestiger jaren, met het doel inlichtingen te vergaren over de activiteiten van deze organisaties. Dit infiltreren zou met name zijn geschied in de jongerenorganisatie van de PvdA, de FJG.

De Minister van Binnenlandse Zaken heeft de commissie medegedeeld dat de hier bedoelde activiteiten uitsluitend een zaak van de Amsterdamse politie zijn geweest, zoals ook blijkt uit het op 12 juni 1979 door de burgemeester van Amsterdam gegeven antwoord op schriftelijke vragen van de raadsleden P. A. Lankhorst en G. J. C. Horn. De Binnenlandse Veiligheidsdienst heeft daarmee noch direct, noch indirect iets uitstaande gehad.

Op 24 oktober 1979 had de commissie in het gebouw van de Binnenlandse Veiligheidsdienst een overleg in algemene zin over taak en werkwijze van de Binnenlandse Veiligheidsdienst. Daarbij is tevens aan de orde geweest de bemoeienis van de BVD met het vergaren van inlichtingen inzake het ultracentrifugeproject door de Pakistaan dr. A. Q. Khan (zie hiervoor de afzonderlijke paragraaf verderop in dit verslag).

Bij die gelegenheid heeft de Minister de commissie voorts inlichtingen verstrekt over aantal en aard van de bijzondere lasten, aan het hoofd van de BVD gegeven tot het afluisteren van gesprekken in het belang van de veiligheid van de staat.

Ook heeft de commissie in deze vergadering met de Minister gesproken over de activiteiten in Nederland van fascistische organisaties als de Nederlandse Volksunie en het Nationaal Jeugd Front. De bewindsman gaf de commissie de verzekering dat de Binnenlandse Veiligheidsdienst aan dit extremisme van rechts, gelet op de zeer beperkte omvang ervan, grote aandacht schenkt. Een niet onaanzienlijk deel van de totale capaciteit van de BVD is hierop gericht.

Ook wordt naar vermogen gewaakt tegen politieke intimidatie door buitenlanders van in Nederland verblijvende buitenlandse arbeiders, waarbij de laatste tijd in het bijzonder valt te denken aan activiteiten van zogenaamde «Grijze Wolven» jegens hier wonende Turken. De toezegging, op dit punt aan de commissie in haar vorige samenstelling gedaan (kamerstuk 13 405, nr. 1, blz. 11), is door de Regering nagekomen.

Op 14 november 1979 heeft de commissie een vergadering gewijd aan de opstelling van dit verslag.

3. Een wettelijke regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten

In een op 3 april 1979 gehouden mondeling overleg heeft de commissie met de Minister van Binnenlandse Zaken van gedachten gewisseld over de noodzakelijke voortgang bij de voorbereiding van een wettelijke regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten ter vervanging van het thans van kracht zijnde Koninklijk besluit van 5 augustus 1972.

De Kamer heeft op 26 juni 1975 bij het debat over twee vorige verslagen van de commissie omtrent haar werkzaamheden, door aanvaarding van een motie-Roethof c.s. (kamerstuk 12 385, nr. 4) om zulk een wettelijke regeling gevraagd, daarbij overwegende «dat het in verband met de democratische controle op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van belang is de taak, organisatie, werkwijze en samenwerking van die diensten een wettelijke grondslag te geven».

De ambtsvoorganger van de Minister heeft de in deze motie neergelegde wens vervolgens in het kabinet aan de orde gesteld en de commissie in haar vorige samenstelling op 22 juni 1976 meegedeeld (zie kamerstuk 14 515, nr. 1, blz. 3 en 4) dat de Regering het in beginsel mogelijk acht een wettelijke regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten tot stand te brengen zonder de effectiviteit van die diensten te schaden. Een ambtelijk voorontwerp voor een wettelijke regeling van de Binnenlandse Veiligheidsdienst was toen al in voorbereiding en zou op vrij korte termijn voor parlementaire behandeling gereed kunnen zijn. Met de voorbereiding van een alle diensten – dus ook de Inlichtingendienst Buitenland en de drie militaire inlichtingendiensten – omvattende regeling zou echter, aldus de toenmalige bewindsman, vanwege het noodzakelijke interdepartementale overleg aanzienlijk meer tijd gemoeid zijn. Hij vroeg zich daarom af of niet eerst een regeling voor de BVD alleen diende te worden aanhangig gemaakt.

De commissie heeft destijds gemeend, in overeenstemming met de door de Kamer aanvaarde motie, te moeten vasthouden aan één alle diensten omvattende wettelijke regeling. In aard en werkwijze van de diensten zag zij geen motief voor een gescheiden behandeling.

In het overleg op 3 april 1979 heeft de Minister van Binnenlandse Zaken de commissie meegedeeld dat een ambtelijk concept voor een alle diensten omvattende wettelijke regeling inmiddels nagenoeg gereed is en dat op basis daarvan wordt voortgewerkt aan een zo spoedig mogelijk bij de Kamer in te dienen wetsontwerp. Het streven van de Regering is gericht op indiening nog in het parlementaire jaar 1979–1980.

De commissie heeft van deze mededelingen van de Minister met instemming kennis genomen en hem verzocht haar in een zo vroeg mogelijk stadium over de hoofdlijnen van de in te dienen voorstellen in te lichten.

4. Herwaardering van vertrouwensfuncties bij de rijksoverheid

Zowel op 3 april als op 29 augustus 1979 heeft de commissie met de Minister van Binnenlandse Zaken overleg gevoerd over de tot dusver bereikte resultaten bij het streven naar een vermindering van het aantal vertrouwensfuncties bij de rijksoverheid.

In artikel 3, eerste lid, van de Beschikking Antecedentenonderzoeken wordt een vertrouwensfunctie omschreven als «een functie die de mogelijkheid biedt de veiligheid of andere gewichtige belangen van de Staat te schaden dan wel het naar behoren functioneren van een vitaal onderdeel van een departement van algemeen bestuur of van een daaronder ressorterende dienst, bedrijf of instelling in gevaar te brengen».

Op aandrang van de commissie in haar vorige samenstelling heeft de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken op 31 augustus 1976 een Commissie Herwaardering Vertrouwensfuncties ingesteld onder voorzitterschap van mr. A. J. Andrée Wiltens, plaatsvervangend secretaris-generaal van het Departement van Binnenlandse Zaken. Deze commissie kreeg de opdracht na te gaan in hoeverre de functies bij de rijksoverheid die ingevolge artikel 3 van de Beschikking Antecedentenonderzoeken door de betrokken ministers als vertrouwensfuncties zijn aangewezen als zodanig dienen te worden gehandhaafd. Bij haar onderzoek is zij uitgegaan van de criteria die voor de aanwijzing van vertrouwensfuncties eerder zijn vastgesteld door de Commissie Veiligheidsonderzoeken Vertrouwensfuncties Rijksoverheid (de z.g. commissie-Bos) in haar rapport van 18 juni 1970. Tot versoepeling van deze criteria, waarop van sommige zijden in de Kamer is aangedrongen, is de Regering niet bereid gebleken.

De Minister heeft de vaste commissie in het kader van het met haar gevoerde overleg in kennis gesteld van twee interim-rapporten die de Commissie Herwaardering Vertrouwensfuncties tot dusver aan hem heeft uitgebracht, in augustus 1977 en in mei 1979. Daarin wordt verslag gedaan van de bevindingen van de commissie bij de departementen van algemeen bestuur met uitzondering van Buitenlandse Zaken, Defensie, Financiën en het Staatsbedrijf der PTT. In deze nog te onderzoeken sector worden verreweg de meeste vertrouwensfuncties aangetroffen. Het streven van de onderzoekcommissie is erop gericht, zo deelde de Minister mede, omstreeks de komende jaarwisseling haar eindrapport uit te brengen.

Naar het oordeel van de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten zijn de bevindingen van de onderzoekcommissie tot dusver opmerkelijk te noemen, ook al hebben ze slechts betrekking op een klein deel van het totale aantal vertrouwensfuncties (rond 68 000). Zij ziet er een bevestiging in van de noodzaak van de door haar bepleite herwaardering. Uit de door de Minister overgelegde rapportage blijkt dat alle 8063 vertrouwensfuncties bij de tot dusver onderzochte departementen vrijwel stuk voor stuk zijn bekeken en kritisch getoetst aan de geldende criteria. Dit heeft ertoe geleid dat met de betrokken ministers is overeengekomen dat 4693 vertrouwensfuncties niet meer als zodanig zullen worden gekwalificeerd. Het aantal van 8063 is derhalve teruggebracht tot 3370, ofwel meer dan gehalveerd.

Met het Ministerie van Buitenlandse Zaken, waar evenals bij Defensie alle functies vertrouwensfuncties waren, is in de tot dusver gevoerde besprekingen overeengekomen dat rond 15% van de departementale functies niet langer als zodanig zal worden aangemerkt. Over andere functies is nog beraad gaande.

De Minister heeft in het overleg met de vaste commissie erop gewezen, dat naar zijn oordeel niet op voorhand mag worden aangenomen dat ook bij de nog te onderzoeken departementen ook een zo aanzienlijke reductie van het aantal vertrouwensfuncties zal worden verwezenlijkt als tot dusver het geval is geweest.

In haar rapportage wijst de Commissie Herwaardering Vertrouwensfuncties enkele oorzaken aan voor het onnodig grote aantal vertrouwensfuncties dat zij tot dusver bij haar onderzoek heeft aangetroffen.

In de eerste plaats is het haar opgevallen dat departementale functies dikwijls uitsluitend als vertrouwensfuncties worden aangemerkt omdat de betrokken ambtenaren kennis nemen van zaken die behoren tot het beleid van de Minister en daarom uit politiek oogpunt kwetsbaar kunnen zijn, zonder dat er sprake is van raakvlakken met de veiligheid of andere gewichtige belangen van de Staat.

Voorts signaleert de commissie problemen bij de rubricering van stukken. Haars inziens worden vele zaken gerubriceerd zonder dat een relatie aanwezig is met de veiligheid of andere gewichtige belangen van de Staat. Dit blijkt zich bij de gehele rijksoverheid voor te doen. Zulks ten onrechte gerubriceerde stukken worden veelal ook naar andere ministeries doorgezonden en brengen daar weer evenzovele vertrouwensfuncties met zich mee. Op grond

van deze ervaringen is de commissie van oordeel, zo heeft zij aan de Minister van Binnenlandse Zaken gerapporteerd, dat een speciale commissie moet worden ingesteld om zich over dit rubriceringsvraagstuk te buigen.

In haar overleg met de Minister heeft de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten verzocht het eindrapport van de Commissie Herwaardering Vertrouwensfuncties te zijner tijd ter kennis van de Kamer te brengen.

De Minister zei dit te zullen bezien na de voltooiing van het rapport. Hij zegde toe over eventuele uit het eindrapport voortvloeiende uitvoeringsregelingen nader met de vaste commissie in overleg te zullen treden.

5. Bemoeienis van de BVD met de PSP

Op 29 augustus 1979 heeft de commissie met de Minister van Binnenlandse Zaken gesproken over de bemoeienis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst met de Pacifistisch-Socialistische Partij. De Minister had zich tot overleg daarover bereid verklaard bij zijn beantwoording van mondelinge vragen van de heer Van der Spek in de vergadering der Kamer van 17 mei 1979 (Handelingen blz. 5017/5018).

Het overleg handelde in het bijzonder over de vraag of sinds de oprichting van de PSP in 1957 leden van die partij wegens hun lidmaatschap door de Binnenlandse Veiligheidsdienst zijn geregistreerd en, zo dit inderdaad het geval mocht zijn geweest, op welke gronden en tot wanneer dat is geschied.

Uit hetgeen de Minister haar heeft medegedeeld is de commissie gebleken, dat na de oprichting van de PSP in 1957 de Binnenlandse Veiligheidsdienst gedurende een reeks van jaren bedacht is geweest op de mogelijkheid dat naast pacifistische-socialisten wat genoemd werden «extremistische elementen» van deze partij deel zouden gaan uitmaken met de bedoeling haar in antidemocratisch vaarwater te brengen. Er heeft toen, met medeweten van de verantwoordelijke bewindslieden, een beperkte mate van registratie plaatsgehad van personen die lid waren van de PSP. De basis voor de in dit opzicht gevolgde gedragslijn werd gevonden in het inmiddels vervangen Koninklijk besluit van 8 augustus 1949, waarbij aan de BVD onder meer werd opgedragen gegevens in te winnen «omtrent extremistische stromingen».

Gezien de werkzaamheden die plaatselijke politie-organen voor de BVD plegen te verrichten, aldus de uiteenzetting van de Minister, was het nodig de te volgen gedragslijn bij (vertrouwelijke) circulaire bekend te stellen. De laatste circulaire, van 15 augustus 1966, was ten tijde van het overleg formeel nog niet ingetrokken, maar had naar de bewindsman verzekerde alle feitelijke werking verloren.

De Minister legde er tegenover de commissie de nadruk op dat de PSP zelf nimmer als een antidemocratische of – in het woordgebruik van het toenmalige Koninklijk besluit – extremistische organisatie is beschouwd. De aandacht van de BVD is uitsluitend gericht geweest op de mogelijkheid van infiltratie in de PSP vanwege of door antidemocratische partijen of personen.

Tot zover de kern van de mededelingen van de Minister. Naar de mening van de commissie valt, gezien deze mededelingen, niet te ontkomen aan de conclusie dat in het verleden registratie van personen heeft plaatsgehad *omdat* zij lid waren van de PSP, en niet omdat enigerlei concrete gedraging daartoe aanleiding had gegeven. De Minister heeft te kennen gegeven deze conclusie niet te kunnen onderschrijven.

De commissie meent zich thans niet meer te moeten begeben in een oordeel over de motieven op grond waarvan en de omstandigheden waaronder destijds registratie van leden van de PSP heeft plaatsgehad. Zij hecht er evenwel aan als haar mening uit te spreken, dat registratie door de BVD van personen uitsluitend vanwege het lidmaatschap van de PSP niet behoort plaats te vinden. Zulk een registratie is op grond van het Koninklijk besluit van 5 augustus 1972 alleen toelaatbaar wanneer sprake is van een ernstig vermoeden van activiteiten, die een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde of voor de veiligheid van de Staat.

Bij de Minister van Binnenlandse Zaken heeft de commissie aangedrongen op onverwijld intrekking van de circulaire van 15 augustus 1966 en op verwijdering uit de administratie van de BVD van de gegevens die op grond van deze circulaire of van eerdere vergelijkbare circularies zijn verzameld.

De Minister heeft de commissie geantwoord dat zulke gegevens al geruime tijd niet meer zijn geregistreerd, en dat tot intrekking van de betreffende circulaire inmiddels is besloten.

6. Belangstelling van de BVD voor «vrije lijsten» bij ondernemingsraadsverkiezingen

Tijdens het vragenuurtje in de Kamer op 17 mei 1979 heeft de Minister van Binnenlandse Zaken vragen beantwoord van de leden Van der Spek en Nijhof over het verzamelen door de BVD van gegevens betreffende ondertekenaars van zogenaamde vrije lijsten bij ondernemingsraadsverkiezingen (Handelingen Tweede Kamer blz. 5016–5017). In zijn antwoord verwees de Minister in verband met het vertrouwelijk karakter van het onderwerp van de vragen naar inlichtingen die hij ter zake op 3 april 1979 aan de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten had verstrekt.

De Minister heeft deze commissie op genoemde datum medegedeeld dat de Binnenlandse Veiligheidsdienst in de naoorlogse jaren inderdaad gegevens heeft verzameld betreffende ondertekenaars van zogenaamde vrije lijsten bij ondernemingsraadsverkiezingen; doel van deze activiteit was na te gaan, of en in hoeverre langs de weg van de ondernemingsraadsverkiezingen anti-democratische organisaties poogden zich invloed binnen bedrijven te verschaffen. In 1970 is deze activiteit gestaakt.

7. Klacht van de Sociale Academie Den Bosch

Op 27 september 1978 ontving de commissie een klacht van het bestuur van de Sociale Academie Den Bosch over een door de BVD in februari van dat jaar ondernomen poging om een medewerker van de academie als informant te werven. De betrokkene was daartoe niet bereid gebleken en had bovendien het bestuur van de academie ingelicht, dat zich vervolgens met bezwaren tegen het BVD-optreden richtte tot zowel de Minister van Binnenlandse Zaken als tot de vaste commissie.

De commissie spreekt haar waardering uit voor de openhartige wijze waarop van de zijde van de Minister in deze zaak is opgetreden. Op 5 juli 1978 hebben het hoofd van de BVD en een van diens medewerkers de directie van de Sociale Academie Den Bosch ontvangen voor een gesprek waarin het optreden van de dienst in het onderhavige geval werd toegelicht tegen de achtergrond van de algemene taakstelling van de BVD.

Hoofddargument van de Minister, ook in het ter zake gevoerde overleg met de vaste commissie, was dat de Sociale Academie Den Bosch niet zonder reden voorwerp van belangstelling voor de BVD was geworden nadat zich aan een aantal andere sociale academies in het land voor de veiligheid van de staat gevaarlijke groepsvorming had voorgedaan. Bovendien, zo werd van de zijde van de Minister aangevoerd, ging het in Den Bosch slechts om een verkennende activiteit, niet om een actie die was gericht tegen bepaalde personen.

De vaste commissie is na herhaald overleg met de Minister niettemin tot de conclusie gekomen, dat de BVD door op te treden zoals in het onderhavige geval gebeurd is licht de grenzen van zijn bevoegdheden zal overschrijden. De commissie laat ter toelichting van haar opvatting hier de brief volgen die zij op 30 augustus 1979 aan het bestuur van de Sociale Academie Den Bosch heeft gezonden:

's-Gravenhage, 30 augustus 1979

De heer drs. H. Andersson,
voorzitter van het bestuur van de Sociale Academie Den Bosch,
Hinthamerstraat 60,
's-Hertogenbosch

Zeer geachte heer Andersson,

In vervolg op mijn brief van 17 april jl. deel ik u namens de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten uit de Tweede Kamer het volgende mede.

Bij haar onderzoek van uw klacht over de poging van de Binnenlandse Veiligheidsdienst een informant te werven onder de medewerkers van de Sociale Academie Den Bosch, heeft de commissie zich gebaseerd op de taakomschrijving voor de BVD zoals die is neergelegd in het KB van 5 augustus 1972, artikel III, onder a: «het inwinnen van gegevens omtrent organisaties, groeperingen en personen ten aanzien waarvan, gezien hun doelstellingen of feitelijke werkzaamheden, ernstige vermoedens bestaan dat zij een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde in de staat of dat van hen schade is te duchten voor de veiligheid of andere gewichtige belangen van de staat».

Na kennisneming van de door u toegezonden stukken, en na herhaald overleg daarover met de minister van binnenlandse zaken, is in de commissie twijfel blijven bestaan over de juistheid van de in het onderhavige geval door de BVD gevolgde handelwijze. Zij heeft daarbij overwogen dat binnen de Sociale Academie Den Bosch geen aanwijzingen waren gevonden voor gevaren als in de taakomschrijving voor de BVD vermeld, maar dat de beduchtheid daarvoor uitsluitend was gegrond op activiteiten in de laatste jaren van conspiratief opererende groepjes aanverwante instellingen elders in het land. Naar de commissie is gebleken is u, naar aanleiding van uw klacht, ook van de zijde van de minister te verstaan gegeven dat van concrete aanwijzingen tegen bepaalde personen aan de Sociale Academie Den Bosch geen sprake was, maar dat de BVD alleen met het oog op mogelijke risico's in de toekomst over een 'uitkijkpost' wilde beschikken.

De commissie heeft er in het overleg met de minister op gewezen dat de BVD, deze weg opgaande, de grenzen van zijn bevoegdheden licht zal overschrijden en gevaar loopt mee te werken aan het creëren van een sfeer van verdachtmaking die in onze rechtsorde niet is te aanvaarden.

De commissie heeft de minister verzocht en bereid gevonden aan dit punt serieus aandacht te schenken en in overleg met het Hoofd van de BVD erop toe te zien dat deze dienst de terughoudendheid betracht die past bij zijn taakomschrijving in het KB van 5 augustus 1972.

De griffier van de vaste commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten,
mr. J. P. Mulder

8. Grenscontrole op reizigersverkeer met Oost-Europa

Op 24 oktober 1979 heeft de commissie met de Minister van Binnenlandse Zaken gesproken over de registratie van reizigers uit en naar Oost-Europa.

In antwoord op schriftelijke vragen van de leden Roethof en Stoffelen verklaarde de bewindsman op 22 augustus 1979 aanhangsel Tweede Kamer blz. 3499): «De met de grensbewaking belaste ambtenaren hebben opdracht in bepaalde gevallen aantekening te houden van door buitenlandse autoriteiten in paspoorten van reizigers gestelde visa. Dit geschiedt met het oogmerk gegevens te verzamelen die voor de veiligheid van de Staat van belang kunnen zijn». Nadere gegevens zei de Minister alleen te willen verstrekken in de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten.

Aan de haar door de Minister verstrekte nadere inlichtingen ontleent de commissie nog, dat de bedoelde registratie in het algemeen reizigers geldt naar en uit landen met een communistisch regime. De ervaring heeft geleerd, aldus de bewindsman, dat Nederlanders die regelmatig in deze landen vertoeven een niet te verwaarlozen kans lopen te eniger tijd door een buitenlandse inlichtingendienst te worden benaderd in een poging hen tot medewerking aan het vergaren van gegevens te bewegen. Gesprekken, in de loop der jaren vanwege de Binnenlandse Veiligheidsdienst met een aantal der betrokkenen gevoerd, hebben dit bevestigd. Mede met het oog hierop worden de hier bedoelde gegevens geregistreerd.

In antwoord op vragen uit de commissie waaruit twijfel sprak aan het rendement van deze controle verwees de Minister naar hetgeen een van zijn ambtsvoorgangers ter zake heeft opgemerkt in een overleg met de commissie in een vroegere samenstelling (kamerstuk 10 558, nr. 1, blz. 4), namelijk dat naar het oordeel van de Regering «het nut van deze controle opweegt tegen het erdoor begrijpelijkerwijs bij velen opgewekte onbehagen».

De met de grensbewaking belaste ambtenaren, die de registratie verrichten ingevolge een verzoek van de Minister van Binnenlandse Zaken als bedoeld in artikel III, 3, eerste lid van het Koninklijk besluit van 5 augustus 1972, hebben instructie de reiziger uit wiens paspoort zij bepaalde gegevens noteren op desbetreffende vragen te antwoorden dat een en ander ten behoeve van de nationale veiligheid geschiedt.

De Minister deelde desgevraagd nog mee dat de vertrouwelijkheid die rust op de hier bedoelde gegevens uitsluit dat men er in zijn carrière of anderszins hinder van kan ondervinden.

9. De zaak-Khan

In het overleg met de Minister van Binnenlandse Zaken op 24 oktober 1979 heeft de commissie ook de zaak aan de orde gesteld van de Pakistaan dr. A. Q. Khan, die na een drietal jaren als metallurg werkzaam te zijn geweest bij een dochteronderneming van VMF-Stork, in 1975 naar Pakistan is teruggekeerd met medeneming, naar wordt gevreesd, van een aantal vertrouwelijke gegevens betreffende het ultracentrifugeproject voor de produktie van verrijkt uranium in Almelo.

Antwoordend op vragen uit de commissie over de rol van de Binnenlandse Veiligheidsdienst in deze zaak deelde de Minister onder meer mede, dat dr. Khan in 1972 als metallurg bij de bedoelde onderneming in dienst is getreden in een functie met een lage vertrouwelijkheidsgraad. Hij verrichtte metaalstudies die weliswaar met het ultracentrifugeproject verband hielden, maar die hem niet met vitale gegevens betreffende dit project in contact brachten.

Zoals in gevallen als deze gebruikelijk is, werd bij de indiensttreding van de heer Khan de vertrouwelijkheidsgraad van de functie bepaald door het desbetreffende ministerie, in casu het Ministerie van Economische Zaken. De BVD verricht dan een daarop afgestemd veiligheidsonderzoek, dat in het onderhavige geval een eenvoudig onderzoek van administratieve aard was en geen uit veiligheidsoogpunt voor dr. Khan nadelige gegevens opleverde.

In 1975 kwam vast te staan dat de heer Khan bijzondere belangstelling voor bepaalde aspecten van het UC-project aan de dag had gelegd. Een tweede onderzoek dat de BVD toen heeft ingesteld heeft niet tot de vaststelling geleid dat dr. Khan – die korte tijd later met verlof naar Pakistan ging en vandaar niet terugkeerde – op vitale gegevens betreffende het UC-project de hand heeft weten te leggen. Zekerheid daarover bestaat echter ook nu nog niet. Inmiddels is wel gebleken dat dr. Khan in het najaar van 1974 gedurende twee weken in de verrijkingsfabriek te Almelo vertaalwerkzaamheden heeft verricht.

De Minister deelde nog mee dat een interdepartementale werkgroep een rapport over de zaak heeft opgesteld dat vervolgens in concept aan de UC-verdragspartners Engeland en West-Duitsland is voorgelegd met het verzoek om commentaar. Hij zegde toe de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten van verdere ontwikkelingen terstond in kennis te zullen stellen.

In antwoord op vragen uit de commissie over de afbakening van verantwoordelijkheden in zaken als deze zette de Minister uiteen, dat aan elk departement een beveiligingsambtenaar verbonden is die onder het hoofd van dat departement ressorteert en in de betrokken sector van de overheidsdienst toeziet op de beveiliging van gegevens waarvan geheimhouding in het belang van de Staat geboden is. Deze beveiligingsambtenaren staan in nauw en voortdurend contact met de BVD, die ook de nodige veiligheidsonderzoeken verricht, maar zij opereren onder verantwoordelijkheid van de eigen minister. Deze is het ook, die in laatste instantie beslist over te nemen veiligheidsmaatregelen. Zo is in het onderhavige geval Economische Zaken belast met de beveiliging van het UC-project, terwijl Binnenlandse Zaken – in het bijzonder de BVD – verantwoordelijk is voor de kwaliteit van de met het oog daarop verrichte veiligheidsonderzoeken.

Uit de commissie werd opgemerkt dat een zo scherpe afbakening van verantwoordelijkheden als door de Minister uiteengezet niet is terug te vinden in het Koninklijk besluit betreffende de inlichtingen- en veiligheidsdiensten van 5 augustus 1972. Het zou nuttig zijn dit punt nog eens zorgvuldig te bezien, opdat alle betrokkenen precies weten hoever hun verantwoordelijkheid reikt.

De Minister antwoordde dat regels ter zake niet in het Koninklijk besluit zijn neergelegd, maar in een aanwijzing van de minister-president, aan alle betrokkenen bekend als het Beveiligingsvoorschrift 1949 I.

Bedenkingen riep bij de commissie het feit op dat de Regering een ambtelijke werkgroep met het onderzoek in de zaak-Khan heeft belast. Ambtenaren zijn nu belast met het opsporen en vaststellen van eventuele fouten, door ambtenaren gemaakt. Naar haar indruk was het beter geweest wanneer de Regering, terstond na de eerste berichten over een mogelijke ontvreemding door dr. Khan van gegevens betreffende het UC-project, aan één of meer onafhankelijke buitenstaanders een onderzoek had opgedragen.

10. Individuele klachten

De commissie heeft in de verslagperiode slechts twee nieuwe klachten van individuele burgers ontvangen die verband hielden met de wijze van werken van de Binnenlandse Veiligheidsdienst.

Een daarvan was afkomstig van de echtgenote van iemand die diensten aan de BVD had bewezen. Zij vroeg een uitkering bij wijze van smartegeld. De commissie heeft de Minister aanbevolen haar in haar verlangen gedeeltelijk tegemoet te komen. De Minister heeft dit toegezegd.

De tweede klacht kwam van een inwoner van Amsterdam die zich erover beklaagde dat hij als gevolg van door de BVD verstrekte inlichtingen in de jaren onmiddellijk na de oorlog niet naar Australië had kunnen emigreren. Het was de commissie niet mogelijk de gegrondheid van deze klacht na zoveel jaren nog vast te stellen.

In één geval kwam een klager terug op het door de commissie in een vorige samenstelling in zijn zaak gevelde oordeel. Tot een nieuw onderzoek in deze zaak heeft dit geen aanleiding gegeven.

De commissie maakt er melding van dat zij in augustus 1979 door een ingenieur te Delft in kennis is gesteld van overwegende bewaren, bij de PTT gerezen tegen zijn aanstelling als ingenieur bij de Centrale Afdeling Transmissie van de PTT, zulks in verband met zijn lidmaatschap van de CPN.

Daar de betrokkene tegen zijn niet-aanstelling een bezwaarschrift heeft ingediend bij de daartoe indertijd in het leven geroepen Adviescommissie inzake de veiligheidsonderzoeken – de zgn. commissie-Van der Hoeven – en deze verweerprocedure nog loopt, meent de vaste commissie hier te moeten volstaan met vermelding van de bij haar ingekomen brief.

De voorzitter van de commissie,
Den Uyl

De griffier van de commissie,
Mulder